

Таким чином, багатомірність сучасного геополітичного простору спричинила суттєві корективи щодо розуміння сили як одного з найважливіших індикаторів геополітичної потужності як державних, так і недержавних акторів. Стереотипне уявлення сили у її військовому аспекті вже не в змозі пояснити занадто складні реалії поствестфальського світу, який є вкрай динамічним, невірноваженими та суперечливим. Нинішня модель світоустрою є настільки чутливою до будь-якого, здавалося б непомітного на перший погляд, торкання, що реакція у вигляді втручання лише грубої військової сили може призвести до карколомних геополітичних зрушень. Тому саме диверсифікація застосування сили у бік її невійськових компонентів та комплементарності їх складу надає можливість значно розширити спектр інструментарію у подоланні руйнівних наслідків сучасних геополітичних процесів.

Список використаних джерел

1. Pallaver Matteo. Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart / Matteo Pallaver / A thesis submitted to the Department of International Relations of the London School of Economics for the degree of Master of Philosophy. – London, October 2011. – 147 p.
2. Гегель. Политические произведения. – М.: «Наука», 1978. – 436 с.
3. Singer J. David etc. Capability Distribution, and Major Power War, 1825–1965 // Peace, War, and Numbers / ed. By Bruce M. Russett. – Beverly Hills: Sage, 1972. – P.19–48.
4. Шапталов Б. Н. Феномен государственного лидерства: экспансия в мировой истории / Б. Н. Шапталов. – М.:Крафт+, 2008. – 656 с.
5. Най Дж. Гибкая власть: как добиться успеха в мировой политике / Дж. Най. – Новосибирск, 2006. – 221 с.
6. Цветкова Н. Публичная дипломатия США: от «мягкой силы» к «диалоговой пропаганде» / Наталья Цветкова // Международные процессы. – 2015. – №3. – С.121–133.

References

1. Pallaver Matteo. Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart / Matteo Pallaver / A thesis submitted to the Department of International Relations of the London School of Economics for the degree of Master of Philosophy. – London, October 2011. – 147 p.
2. Hehel'. Politycheskye proizvedeniya. – M.: «Nauka», 1978. – 436 s.
3. Singer J. David etc. Capability Distribution, and Major Power War, 1825–1965 // Peace, War, and Numbers / ed. By Bruce M. Russett. – Beverly Hills: Sage, 1972. – P.19–48.
4. Shaptalov B. N. Fenomen gosudarstvennogo liderstva: jekspansija v mirovoj istorii / B. N. Shaptalov. – M.:Kraft+, 2008. – 656 s.
5. Naj Dzh. Gибкая vlast': kak dobit'sja uspeha v mirovoj politike / Dzh. Naj. – Novosibirsk, 2006. – 221 s.
6. Cvetkova N. Publichnaja diplomatija SShA: ot «mjagkoj sily» k «dialogovoj propagande» / Natal'ja Cvetkova // Mezhdunarodnye processy. – 2015. – №3. – S.121–133.

Lepska N. V., PhD in political science, associate professor of the political science department, the doctoral student of Zaporizhzhia National University (Ukraine, Zaporizhzhia), lepskanv@gmail.com

The concept of «power» in comprehension of modern geopolitical processes

The article is devoted to the study of the concept of «power», which is considered in terms of its substantiality in understanding the essence of the contradictory geopolitical processes of the present world. Attention is paid to the analysis of the polysemantic concept of the «power». One of the reasons for the complication of the problem field in the study of «power» is a linguistic-semantic transfer during the translation and interpretation of the concepts of «power» and «force». It is stressed that due to the meaningful diversification of segments of modern geopolitical space and its multidimensional nature, «power» is represented as attribution of modern geopolitical changes, processes of distribution and redistribution of areas of control and influence at each of the levels of geospatial. The attention is paid to the gradual limitation of the practical possibilities of the theory of «soft» and «smart» power to identify and explain the specifics of the current geopolitical activity of leading

geopolitical actors. As a result, the need to update the conceptual content of «power» with the use of a complementary approach in connection with the dynamic changes in the current state of geopolitical space has been proved.

Keywords: power, geopolitics, geopolitical process, geopolitical space, geopolitical status of the state, «soft power», «smart power», complementary approach, complementarity of power.

* * *

УДК 323.2

Іщейкін К. Є.,
народний депутат України
(Київ, Україна), vppp.idp@gmail.com

КЛАСИФІКАЦІЯ МОДЕЛЕЙ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ

Розглянуто значення бюджету участі в контексті сучасних учасницьких практик та реформування державного управління. Запропоновано авторську класифікацію його моделей за такими критеріями як: походження (новозеландська, бразильська та північноамериканська); за масштабом (сублокальна, місцева (муниципальна), регіональна, загальнонаціональна); за ініціаторами (ініційована зверху або знизу); за колом учасників (відкрита або представницька); за ступенем формалізації (формалізована або частково формалізована).

Ключові слова: бюджет участі, участь, місцеве самоврядування, демократія, державне управління.

Протягом останніх десятиліть з'явилася низка методів та інструментів для залучення громадян до процесу прийняття рішень та надання публічних послуг. Серед них особливе місце займає бюджет участі (БУ) з огляду на його інклюзивний потенціал та важливість бюджетних питань у розподілі публічних ресурсів. Як зазначав відомий дослідник бюджетів Дж. Хан, «бюджет може розглядатися громадянами як уряд в мініатюрі» [4, р. 93].

Участь громадян у найбільш загальній формі можна визначити як ефективну та інформовану можливість громадян впливати на вибір і поведінку представників органів публічної влади. За такого підходу інтенсивність та якість участі залежить від ролі громадянина та ступеня його впливу на процес прийняття публічних рішень. У політології участь громадян проявляється у трьох основних аспектах: політичному, соціальному та адміністративному.

З точки зору політики участь розглядається як цінність сама по собі, що може сприяти оновленню системи державного управління у зв'язку з кризою представницької демократії. У цьому розумінні участь може тлумачитися як інструмент, здатний активізувати колективну діяльність громадян, здатну протидіяти розчаруванню у демократичних інститутах. Як результат традиційні форми представництва поступово протиставляються участі та обговоренню. Основна ідея полягає у тому, що система управління, заснована на пошуку нових колективних методів прийняття рішень, спроможна повернути демократії її справжнє значення.

Соціальний аспект проявляється у тому, що участь розглядається як інструмент, що зміцнює згуртованість соціуму, долаючи зростаюче відчуття незадоволення та відчуження, характерне для більшості громадян у демократичних країнах. З часом ступінь ідентичності серед членів громади зростає, що створює сприятливі умови для розбудови соціального капіталу, посилення демократичного управління та зростання громадянського самоусвідомлення [11, р. 13].

Адміністративний аспект полягає у тому, що участь громадян здатна значно покращити діяльність органів публічної влади, нівелювавши обмеження традиційних концепцій управління на недоліки сучасних підходів до організації діяльності адміністративних органів держави. Так, надмірне захоплення концепцією Нового державного управління, що почала набувати популярності у кінці ХХ ст., призвело до фрагментації державного управління та посилення конкуренції між його органами, що мало негативні наслідки для «публічної етики» [2]. Також має місце ризик наростання конфлікту між індивідуальними інтересами та публічними інтересами з наслідками, що ослаблює традиційні соціальні цінності публічного управління, зокрема легітимність та рівність. Це сприяло появі концепції публічного урядування (public governance), орієнтованої на поглиблення взаємовідносин між державою та громадянином, який не розглядається винятково як споживач, а як партнер. Такий підхід заснований на логіці співробітництва, за якої необхідною є допомога низки акторів, що задовольняють публічні потреби [9]. У цьому сенсі участь громадян розглядається як фундаментальна ознака переходу від «старого державного управління» до «нового державного урядування» [6].

У найбільш загальному вигляді бюджет участі можна визначити як сукупність методів для залучення громадян до розпорядження бюджетними коштами. Я. Сінтомер, який досліджував європейську практику БУ, виділив такі п'ять критеріїв: 1) обговорення фінансових і/або бюджетних питань; 2) залучення до цього процесу представницьких органів на рівні міста; 3) регулярність і повторюваність; 4) проведення публічних консультацій у рамках спеціальних зустрічей або форумів; 5) наявність механізмів підвітності та відповідальності [8]. Згодом М. Бассолі додав шостий критерій – можливість та бажаність для пересічних громадян брати участь у цьому процесі [1].

Реалізація бюджету участі супроводжується використанням широкого переліку механізмів та інструментів прийняття колективного рішення, які комбінуються довільним чином. Це насамперед загальні збори громадян, форуми, фокус-групи, комітети, петиції, різноманітні плебісцити, електронне голосування тощо. Зазвичай провідну роль відіграють збори мешканців, які виконують низку функцій: інформують громадян, формують пропозиції та ранжують їх, вибирають найоптимальніший варіант.

Традиційно процедура складається з двох етапів: 1) інформаційного, в ході якого з'ясовуються потреби та інтереси громадян; 2) підсумкового, коли за результатами обговорень пропозицій приймається остаточне рішення. Проблеми з проведенням зборів є особливо дражливим питанням, оскільки від особи, яка їх очолює, значною мірою залежить суть прийнятого рішення. Вона може бути призначена органами публічної влади для виконання як технічних, так і політичних завдань, або ж обрана громадянами чи експертами. В окремих випадках збори можуть призначати представників, які на основі визначеного мандату, виконують побажання зборів.

БУ був створений, щоб дати можливість громадянам висловити свою думку з конкретних пропозицій щодо використання публічних коштів, таких як планування

інфраструктурних проектів чи вибору варіанту надання публічних послуг. Однак з часом питання, що виносяться на обговорення, значно урізноманітнилися. Так Б. Вамлер пропонує виділяти дві основних фази в еволюції БУ [10]. У першій фазі БУ зосереджувався на чітко визначеному переліку проблем. Перші спроби громадського обговорення бюджетних питань характеризувалися акцентуванням уваги на потребах та варіантах вирішення проблем у сфері міського планування та інфраструктурних проектів загалом. З часом почали розглядатися соціальні послуги, охорона здоров'я, культура, спорт та навколишнє середовище. На другому етапі органи місцевого самоврядування вдалися до експериментів, орієнтованих насамперед на вирішення соціальних питань широкого масштабу, а також на визначення напрямів діяльності самоврядного органу загалом, завдяки чому формувалася пріоритетність різних напрямів витрачання бюджетних коштів. Менш поширеним є обговорення питань місцевих податків, оскільки додаткові надходження до бюджету розширюють рамки бюджетів участі.

Класифікувати бюджет участі доцільно виходячи з кількох основних критеріїв: за походженням; за територіальним рівнем / масштабом; за ініціаторами; за колом учасників; за ступенем інституціоналізації.

За джерелами походження можна виділити три моделі бюджету участі: новозеландський, бразильський та північноамериканський. Вперше ідея бюджету участі була реалізована у новозеландському місті Крістчерч, де громадяни були залучені до розробки щорічного бюджету та багаторічного інвестиційного плану, в якому особлива увага була приділена проблемам відкритості та підвітності. Такі учасницькі механізми були впроваджені для покращення діяльності органів державної влади та мінімізації негативних наслідків Нового державного управління, зокрема для відродження довіри до органів публічної влади для посилення підвітності публічних службовців.

Певні елементи бюджету участі у бразильському Порту-Алегрі були запроваджені у 1988 році і пізніше стали широко запозичуватися іншими містами Південної Америки та світу загалом. Особливостями цієї моделі є акцент на політичному і соціальному вимірі, обов'язкова природа рішень, прийнятих учасниками бюджетних зборів для органів публічної влади.

Дещо пізніше, у 1990-х роках, бюджет участі почав практикуватися і в Північній Америці, де прагнення залучити громадян до процесу прийняття рішень було зумовлено насамперед необхідністю посилення легітимності владних інститутів та зміцнення соціальної згуртованості [3]. Протягом останніх десятиліть дедалі помітнішим стає вплив моделі Порту-Алегрі, що була реалізована в таких містах як Чикаго, Лос-Анджелес та Нью-Йорк. Помітне зростання популярності цієї практики спостерігається з середини 2000-х років і станом на 2010 рік найчастіше бюджет участі практикувався у Латинській Америці (511–920 проектів), Європі (171–296) та Африці (66–110) [7, р. 10].

За масштабом можна виділити такі бюджети участі: сублокальний, місцевий (муніципальний), регіональний та загальнонаціональний. Історично вперше БУ був реалізований на муніципальному рівні і на сьогодні цей рівень є найбільш популярним для реалізації

такого механізму участі громадян у вирішенні місцевих питань. Значно рідше зустрічаються випадки його впровадження на сублокальному, регіональному та загальнонаціональному, який є найскладнішим для реалізації такого роду учасницьких практик. Теоретично і практично обґрунтовано максимальну ефективність механізмів участі громадян саме у рамках невеликих громад із сильним відчуттям ідентичності. Однак БУ застосовувався також у багатьох великих містах, як це показує класичний випадок Порту-Алегрі. Очевидно, що чим більша громада, тим більш деталізованою і складною має бути процедура участі. Зазвичай у таких випадках обираються ті методи, що включають територіальний поділ чи використовують переваги сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Якщо брати за основу класифікації ініціаторів впровадження БУ, то він може бути ініційованим зверху органами публічної влади, або ж знизу – організаціями громадянського суспільства. У більшості випадків запровадження БУ мало нисхідний характер, тобто він ініційовувався органами публічної влади (мером, місцевими чи регіональними радами). Такий крок також підтримувався державними органами або ж міжнародними/регіональними організаціями (зокрема Світовим банком та Європейським Союзом). Лише у країнах Південної Америки, Азії та Африки мали місце випадки ініційовання переходу до БУ неурядовими організаціями та соціальними рухами. Відповідно, спосіб впровадження визначає і основні цілі – політичні, адміністративні чи соціальні, які переслідувалися ініціаторами.

За колом учасників, залучених до вирішення бюджетних питань БУ може бути з вільним або обмеженим доступом для мешканців. Найчастіше практикується відкрита модель, коли до обговорення залучаються усі члени громади. Однак оригінальна модель Порту-Алегрі передбачала співробітництво лише з організованими групами громадян, а у деяких випадках до обговорення запрошуються спеціально відібрані громадяни, які пропорційно представляють різні соціальні групи.

За ступенем інституціоналізації у систему публічного управління БУ може бути формалізованим або частково формалізованим. Формалізація БУ, що полягає у затвердженні методик, нормативно-правових актів щодо проведення обговорень та врахування прийнятих колективних рішень, може розглядатися як бажання органів публічної влади інтегрувати його у свою управлінську практику та перетворити у постійний механізм взаємодії із громадянами. Як свідчить досвід, практика БУ є досить нестабільною і зазвичай не триває більше кількох років [5, р. 3].

З іншого боку надмірна формалізація громадської ініціативи перешкоджає розвитку БУ, який потребує постійних удосконалень з урахуванням технічних і організаційних можливостей, щоб заохочувати участь громадян та спрощувати прийняття колективних рішень. Тому на перших етапах впровадження БУ доцільним є встановлення доволі широких рамок проведення обговорень, з подальшою його формалізацією на пізніших етапах.

Отже, класифікація моделей бюджету участі виходячи з п'яти основних критеріїв передбачає виділення таких форм: за походження (новозеландська, бразильська та північноамериканська); за масштабом (сублокальна, місцева (муніципальна), регіональна, загальнонаціо-

нальна); за ініціаторами (ініційована зверху або знизу); за колом учасників (відкрита або представницька); за ступенем формалізації (формалізована або частково формалізована).

Список використаних джерел

1. Bassoli M. Participatory budgeting in Italy: an analysis of (almost democratic) participatory governance arrangements // International Journal of Urban and Regional Research. 2012. Vol. 26. P. 1183–1203.
2. Brereton M., Temple M. The new public service ethos: an ethical environment for governance // Public Administration. 1999. Vol. 77. P. 455–474.
3. Franklin A., Ho A., Ebdon C. Participatory budgeting in Midwestern States: democratic connection or citizen disconnection? // Public Budgeting Finance. 2009. Vol. 29. P. 52–73.
4. Kahn J. Budgeting democracy. Cornell University Press, Ithaca, 1997. 222 p.
5. Lopes Alves M., Allegretti G. (In)stability, a key element to understand participatory budgeting: discussing Portuguese cases // Journal of Public Deliberation. 2012. Vol. 8. №2. P. 3.
6. Osborne S. The New Public Governance? Emerging perspectives on the theory and practice of Public Governance. London: Routledge, 2010. 448 p.
7. Sintomer Y., Herzberg C., Allegretti G., Röcke A. Learning from the south: participatory budgeting worldwide – an invitation to global cooperation, 2010. URL: https://www.buergerhaushalt.org/sites/default/files/downloads/LearningfromtheSouth-ParticipatoryBudgetingWorldwide-Study_0.pdf (дата звернення: 01.03.2017).
8. Sintomer Y., Herzberg C., Röcke A. Participatory budgeting in Europe: potentials and challenges // International Journal of Urban and Regional Research. 2008. Vol. 32. P. 164–178.
9. Vigoda E. From responsiveness to collaboration: governance, citizens, and the next generation of public administration // Public Administration Review. 2002. Vol. 62. P. 527–540.
10. Wampler B. A guide to participatory budgeting. The International Budget Project. Washington, DC: 2000. URL: <http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/A-Guide-to-Participatory-Budgeting.pdf> (дата звернення: 01.05.2017).
11. Wampler B. Participatory budgeting: core principles and key impact // Journal of Public Deliberation. 2012. Vol. 8. № 2. P. 13. URL: <http://www.publicdeliberation.net/jpd/vol8/iss2/art12> (дата звернення: 01.03.2017).

Ishcheikin K. Y., the People's Deputy of Ukraine (Kyiv, Ukraine), vppp.idp@gmail.com

Classification of participatory budgeting models

The role of participatory budgeting in the context of modern participation practices and public administration reform are considered. The author classification of its models by such criteria as: origin (Zelanian, Brazilian and North American); scale (sublocal, local (municipal), regional, nationwide); initiators (initiated above or from below); pool of participants (open or representative); the degree of formalization (formalized or partially formalized) is proposed.

Keywords: budget participation, involvement, local government, democracy and governance.

***

УДК 321.01

Стадніченко Р. В.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри філософії та політології,
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет ім. Володимира Винниченка
(Україна, Кропивницький), gileya.org.ua@gmail.com

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФЕНОМЕНІВ ДЕРЖАВИ І ВЛАДИ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ МІШЕЛЯ ФУКО

Автор використовує теоретико-методологічний підхід для аналізу феноменів держави і влади у інтерпретаційній моделі Мішеля Фуко. Джерелами і засадами дослідження стали роботи Мішеля Фуко, а також праці українських, російських і західних вчених, які вивчають наукову спадщину